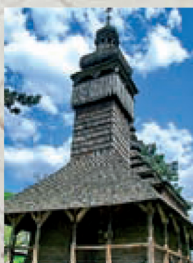

Kárpátalja

1919–2009

történelem,
politika, kultúra

Kárpátalja

1919–2009

történelem, politika, kultúra

Kárpátalja

1919–2009

történelem, politika, kultúra

Argumentum

MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete

Főszerkesztő:
FEDINEC Csilla, VEHES Mikola

Szerkesztőbizottság:
CSERNICKÓ ISTVÁN, OFICINSZKIJ ROMÁN, OSZTAPEC JURIJ, SZARKA LÁSZLÓ, TOKAR MARIAN

Lektorálta:
ABLONCZY BALÁZS, PhD (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)
GYÁNI GÁBOR, az MTA doktora, az MTA levelező tagja
(MTA Történettudományi Intézet, Budapest)
KOROLY IVÁN, a történelemtudomány doktora (Kárpátaljai Állami Egyetem, Ungvár)
MARCSUK VASZIL, a történelemtudomány doktora
(Vaszil Sztefanik Kárpátmelléki Nemzeti Egyetem, Ivano-Frankivszk)
TÓTH MIHÁLY, a jogtudomány kandidátusa (Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia
Volodimir Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézete, Kijev)

A kézirat előkészítését és a kiadvány megjelentetését támogatta:
Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítvány (Ukrajna)
Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete (Magyarország)
Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága
(Magyarország)
MTA II., Filozófiai és Történettudományok Osztálya (Budapest)
Oktatási és Kulturális Minisztérium (Magyarország)
Szülőföld Alap (Magyarország)
Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete (Ukrajna)

© Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010
© Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, Ungvár, 2010
© Szerzők, 2010

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Olvasószerkesztő:
KÓTYUK ISTVÁN

Az egyes részeket ukránból fordította:
CSERNICKÓ ISTVÁN, FEDINEC CSILLA, GULÁCSY JENŐ, MOLNÁR JÓZSEF

ISBN 978-963-446-596-6

Felelős kiadó Láng József, az Argumentum Kiadó
és Tóth Ágnes, a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete igazgatója
Felelős szerkesztő: Bogdanov Edit
Borítóterv: Hodosi Mária
Tördelte: Nagy Erika és Láng András
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

TARTALOM

AZ ISMERETLEN ISMERŐS KÁRPÁTALJA	15
--	----

I. fejezet

KÁRPÁTALJA (PODKARPATSKA RUSZ) A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁGBAN 1919–1939

1. <i>A soknemzetiségű Magyar Királyság felbomlása</i>	19
1.1. Előzmények, történeti tendenciák (<i>Szarka László</i>)	19
1.2. A dualizmus kori Habsburg Monarchia strukturális válságai (<i>Szarka László</i>)	19
1.3. A háborús végjáték nagyhatalmi forgatókönyvei (<i>Szarka László</i>)	21
1.4. Területi konfliktusok és nemzeti önrendelkezés (<i>Szarka László</i>)	22
1.5. A történeti Magyar Királyság felbomlása és a keleti Svájc koncepciója (<i>Szarka László</i>)	23
1.6. Csehszlovák, román és jugoszláv katonai akciók (<i>Szarka László</i>)	25
1.7. Az új magyar állam határai és a trianoni békeszerződés (<i>Szarka László</i>)	26
1.8. A Magyar Tanácsköztársaság (<i>Szarka László</i>)	27
1.9. Magyarország meghívása a békekonferenciára (<i>Szarka László</i>)	27
1.10. A trianoni békeszerződés (<i>Szarka László</i>)	28
2. <i>Nemzetállamok az Osztrák–Magyar Monarchia romjain</i>	30
2.1. Békerendezés az első világháború végén (<i>Vidnyánszky István</i>)	30
2.2. A versailles-i békeszerződés (<i>Vidnyánszky István</i>)	32
2.3. Az állami önrendelkezés útján (<i>Vidnyánszky István</i>)	35
2.4. Önrendelkezési elvek és Kárpátalja állami hovatartozásának kérdése (1918–1919) (<i>Vidnyánszky István</i>)	39
2.5. Csehszlovák diplomáciai siker (<i>Vidnyánszky István</i>)	44
3. <i>Kárpátalja társadalmi-gazdasági fejlődése a Csehszlovák Köztársaságban</i>	48
3.1. A csehszlovák állam integráló politikája (<i>Tokar Marian, Fedinec Csilla</i>)	48
3.2. Közigazgatás (<i>Tokar Marian, Panov Alen</i>)	51
3.3. Gazdaságpolitika és társadalomfejlődés (<i>Tokar Marian</i>)	54
3.4. Bankok és hitelszövetkezetek (<i>Tokar Marian</i>)	58
3.5. Turizmus (<i>Sandor Fegyvir</i>)	60

4. <i>Politikai pártok és civil szféra</i>	63
4.1. Parlamenti demokrácia és többpártrendszer (<i>Tokar Marian</i>)	63
4.2. Korszakolás (<i>Tokar Marian</i>)	64
4.3. Politikai pártok programjai és tevékenysége (<i>Tokar Marian</i>)	67
4.4. Parlamenti választások (<i>Tokar Marian</i>)	68
4.5. Társadalmi egyesületek (<i>Tokar Marian</i>)	76
5. <i>Magyar nemzeti pártok és társadalmi egyesületek Kárpátalján</i>	79
5.1. Általános tendenciák (<i>Fedinec Csilla</i>)	79
5.2. Regionális pártok (<i>Fedinec Csilla</i>)	80
5.3. Országos pártok (<i>Fedinec Csilla</i>)	82
5.4. Magyar pártszövetség (1920–1936) (<i>Fedinec Csilla</i>)	85
5.5. Egyesült Magyar Párt (1936–1940) (<i>Fedinec Csilla</i>)	87
5.6. Magyar társadalmi egyesületek (<i>Fedinec Csilla</i>)	89
6. <i>Kárpátalja (Podkarpatszka Rusz / Kárpáti Ukrajna) kérdése a nemzetközi politikában</i>	91
6.1. A müncheni egyezmény (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	91
6.2. Komáromi tárgyalások (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	93
6.3. Az első bécsi döntés (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	94
6.4. Az első kárpátaljai kormány tevékenysége (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	95
6.5. A második kárpátaljai kormány tevékenysége (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	98
6.6. Galícia és Kárpáti Ukrajna (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	100
6.7. Kárpáti Ukrajna politikai rendszere és választások a szojmba (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	102
6.8. Kárpáti Ukrajna függetlenségének kikiáltása (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	106
7. <i>A kulturális és művészeti élet intézményei</i>	107
7.1. Oktatás és iskolaügy (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	108
7.2. Tudomány (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	110
7.3. A vidék irodalmi élete (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	111
7.4. Színházművészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	113
7.5. Zene- és képzőművészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	115
7.6. Városépítészet (<i>Zadorozsnij Volodimir</i>)	116
7.7. Kárpáti Ukrajna egyházi ügyei (<i>Vehes Mikola, Tokar Marian</i>)	117
8. <i>Magyar kultúra a két világháború közötti időszakban</i>	119
8.1. Kisebbségi magyar kultúra (<i>Fedinec Csilla</i>)	119
8.2. A magyar kisebbség és az államfordulat (<i>Fedinec Csilla</i>)	119
8.3. Iskola és egyház (<i>Fedinec Csilla</i>)	123
8.4. Irodalom, zene (<i>Fedinec Csilla</i>)	129
8.5. Képző- és iparművészet (<i>Fedinec Csilla</i>)	133

KRONOLÓGIA 1914–1939 (<i>Fedinec Csilla, Tokar Marian</i>)	136
IRODALOM	147

II. fejezet

KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTALJAI KORMÁNYZÓSÁG)
MAGYARORSZÁG FENNHATÓSÁGA ALATT
1939–1944

1. <i>A kárpátaljai autonómia kérdése – Teleki Pál kísérlete</i>	157
1.1. Érdekek hálójában (<i>Fedinec Csilla</i>)	157
1.2. Magyar Felvidék kontra ruszin Kárpátalja (<i>Fedinec Csilla</i>)	162
2. <i>A magyar kormány Kárpátalja-politikája</i>	164
2.1. Válság és válságkezelés (<i>Oficinszkij Román</i>)	164
2.2. A Kárpátaljai Kormányzóság (<i>Oficinszkij Román</i>)	170
2.3. A véleményező és indítványozó bizottság szerepe (<i>Oficinszkij Román</i>)	174
2.4. Magas rangú állami vezetők kárpátaljai látogatásai (<i>Oficinszkij Román</i>)	175
3. <i>Etnikai-kulturális összefüggések</i>	178
3.1. Ruszinok (ukránok) (<i>Oficinszkij Román</i>)	179
3.2. Német kérdés (<i>Oficinszkij Román</i>)	182
3.3. Egyéb kisebbségek (<i>Oficinszkij Román</i>)	183
4. <i>Holokausz Kárpátalján</i>	184
4.1. A „zsidótörvények” (1938–1942) (<i>Stark Tamás</i>)	184
4.2. Az 1941. évi deportálások (<i>Stark Tamás</i>)	186
4.3. Gettók és haláltáborok (1944) (<i>Stark Tamás</i>)	187
KRONOLÓGIA 1938–1944 (<i>Fedinec Csilla, Oficinszkij Román</i>)	194
IRODALOM	203

III. fejezet

SZOVJET KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTONTÚLI TERÜLET)
1944–1991

1. <i>Kárpátalja kérdése a második világháború végén, 1944–1945</i>	209
1.1. A 4. Ukrán Front és az ellenfelek (<i>Oficinszkij Román</i>)	209
1.2. Achilles-sarok: az 1. magyar hadsereg (<i>Oficinszkij Román</i>)	212
1.3. A Keleti-Kárpátok hadművelet (<i>Oficinszkij Román</i>)	213
2. <i>A szovjet időszak sajátosságai Kárpátalja történelmében</i>	216
2.1. A korszak általános jellemzése (<i>Oficinszkij Román</i>)	216
2.2. Közigazgatási változások (<i>Oficinszkij Román</i>)	217

2.3. Látszatválasztások (<i>Oficinszkij Román</i>)	218
2.4. Nomenklatúra (<i>Oficinszkij Román</i>)	219
2.5. Az első számú vezetők (<i>Oficinszkij Román</i>)	221
2.6. Alternatíva. Ellenzéki mozgalom (<i>Oficinszkij Román</i>)	225
2.7. Ideológiai kampányok (<i>Oficinszkij Román</i>)	230
3. Kárpátontúli Ukrajna, 1944–1946	233
3.1. Preventív szovjetizálás (<i>Oficinszkij Román</i>)	233
3.2. A csehszlovák kormány megbízotti hivatal (<i>Oficinszkij Román</i>)	235
3.3. Kárpátontúli Ukrajna népi bizottságainak első kongresszusa (<i>Oficinszkij Román</i>)	236
3.4. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa (<i>Oficinszkij Román</i>)	237
3.5. Ukránok a szomszédos államokban (<i>Oficinszkij Román</i>)	241
3.6. A szovjet–csehszlovák tárgyalások és egyezmény Kárpátalja sorsáról (<i>Oficinszkij Román</i>)	242
3.7. Terület- és lakosságcsere (<i>Oficinszkij Román</i>)	244
4. Társadalom- és nemzeti-nemzetiségi politika	245
4.1. Etnikai tisztogatások (<i>Oficinszkij Román</i>)	246
4.2. „Budapest felé fordultak védelemért...” (<i>Stark Tamás</i>)	247
4.3. Munkaerő-toborzás a Donbászra (<i>Oficinszkij Román</i>)	251
4.4. Telepítéspolitika (<i>Oficinszkij Román</i>)	252
4.5. Oroszosítás (<i>Oficinszkij Román</i>)	254
4.6. Népeségmozgás és identitás (<i>Oficinszkij Román</i>)	257
5. Iparosítás és urbanizáció	260
5.1. Gazdasági fejlődés (<i>Oficinszkij Román</i>)	261
5.2. Mit hozott az iparosodás? (<i>Oficinszkij Román</i>)	263
5.3. A Talabor-Nagyág (Tereblja-Rika) Vízermű (<i>Oficinszkij Román</i>)	267
5.4. A városok gyarapodása (<i>Oficinszkij Román</i>)	269
5.5. Ungvár és Munkács mint ipari központok (<i>Oficinszkij Román</i>)	271
6. Mezőgazdaság	274
6.1. Kárpátontúli Ukrajna agrárpolitikája (<i>Oficinszkij Román</i>)	275
6.2. Kollektivizálás (<i>Oficinszkij Román</i>)	277
6.3. Újítások és újítók (<i>Oficinszkij Román</i>)	280
6.4. Gazdaságföldrajzi régiók és vezető mezőgazdasági ágazatok (<i>Oficinszkij Román</i>)	284
7. Állam és egyház	287
7.1. Szekularizáció szovjet módra (<i>Oficinszkij Román</i>)	288
7.2. Egyházellenes intézkedések (<i>Oficinszkij Román</i>)	289
7.3. Romzsa püspök meggyilkolása (<i>Oficinszkij Román</i>)	291
7.4. A görög katolikus püspökség felszámolása (<i>Oficinszkij Román</i>)	293
7.5. Megtűrt pravoszlávok és üldözött reformátusok (<i>Oficinszkij Román</i>)	296

8. Oktatás és tudomány	299
8.1. Óvoda és iskola (<i>Oficinszkij Román</i>)	300
8.2. Magyar oktatásügy és internacionalizmus (<i>Fedinec Csilla</i>)	303
8.3. Szakképzés (<i>Oficinszkij Román</i>)	313
8.4. Ungvári Állami Egyetem (<i>Oficinszkij Román</i>)	315
8.5. Tudományos potenciál (<i>Oficinszkij Román</i>)	318
9. Kultúra, közművelődés	320
9.1. „Ezüstös kor” a kárpátaljai irodalomban (<i>Oficinszkij Román</i>)	321
9.2. A kárpátaljai festőiskola (<i>Oficinszkij Román</i>)	325
9.3. A zeneirodalom és a színház remekei (<i>Oficinszkij Román</i>)	329
9.4. Tömegkultúra (<i>Oficinszkij Román</i>)	331
9.5. Sportélet (<i>Oficinszkij Román</i>)	333
10. Magyar irodalom a szovjet korszakban: hagyomány és újratereztetés	334
10.1. Általános tendenciák (<i>Penckófer János</i>)	334
10.2. Kovács Vilmos tevékenysége, hatása az 1950–60-as években (<i>Penckófer János</i>)	337
10.3. Önazonosság-teremtő szándék az 1970-es években (<i>Penckófer János</i>)	338
10.4. Irodalmi, kulturális élet az 1980-as években (<i>Penckófer János</i>)	340
11. Az első nem kommunista társadalmi egyesületek 1989–1991-ben	342
11.1. A civil társadalom kezdetei (<i>Oficinszkij Román</i>)	343
11.2. Ukrajnai Népi Mozgalom (RUH) (<i>Oficinszkij Román</i>)	347
11.3. Ellenzéki tömegmozgalmak és ellenzéki képviselők (<i>Oficinszkij Román</i>)	348
11.4. A megyei tanács blokádja 1991 szeptemberében–októberében (<i>Oficinszkij Román</i>)	349
KRONOLÓGIA 1944–1991 (<i>Oficinszkij Román, Fedinec Csilla</i>)	352
IRODALOM	367

IV. fejezet

KÁRPÁTALJA (KÁRPÁTONTÚLI TERÜLET) A MAI UKRAJNÁBAN
1991–2009

1. Politikai folyamatok Kárpátalján (1991–2009)	377
1.1. Függetlenség, referendum, autonómia (<i>Osztapec Jurij</i>)	377
1.2. Első szakasz: 1991–1996 (<i>Osztapec Jurij</i>)	378
1.3. Második szakasz: 1997–2002 (<i>Osztapec Jurij</i>)	382
1.4. Harmadik szakasz: 2002–2004 (<i>Osztapec Jurij</i>)	386
1.5. Negyedik szakasz: 2005–2009 (<i>Osztapec Jurij</i>)	390
2. Társadalmi-gazdasági helyzet	393
2.1. Geopolitikai és gazdasági környezet (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	393

2.2. Ipar (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	395
2.3. Mezőgazdaság (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	396
2.4. Energiaellátás, közlekedés, posta és távközlés (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	397
2.5. Kereskedelem és külgazdasági kapcsolatok (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	398
2.6. Beruházások és építőipar (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	398
2.7. Vállalkozásfejlesztés (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	399
2.8. Szociális ellátás, egészségvédelem (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	400
2.9. Környezetvédelem (<i>Lengyel Mihajlo, Zsulkanics Nelja</i>)	401
2.10. Turizmus (<i>Sandor Fegyir</i>)	401
3. Ukrajna és Magyarország hivatalos kapcsolatainak kialakulása	404
3.1. A kölcsönös megértés útján (<i>Szkiba Ivanna</i>)	404
3.2. Határ menti együttműködés (<i>Szkiba Ivanna</i>)	407
3.3. A vereckei emlékjel (<i>Szkiba Ivanna</i>)	409
4. Magyarország és a határon túli magyarok: Kárpátalja példája	410
4.1. Alkotmányos felelősségvállalás (<i>Milován Orsolya</i>)	410
4.2. Ukrán–magyar vegyes bizottság (<i>Milován Orsolya</i>)	413
4.3. Magyar Állandó Értekezlet (<i>Milován Orsolya</i>)	414
4.4. A státustörvény (<i>Milován Orsolya</i>)	414
4.5. A kettős állampolgárságról szóló népszavazás (<i>Milován Orsolya</i>)	416
4.6. Magyar–magyar Kormányzati Konzultáció (<i>Milován Orsolya</i>)	417
4.7. Regionális Egyeztető Fórum (<i>Milován Orsolya</i>)	417
4.8. Kárpát-medencei Képviselek Fóruma (<i>Milován Orsolya</i>)	418
4.9. „Határon túli magyarság a XXI. században” (<i>Milován Orsolya</i>)	418
4.10. Támogatási rendszer és kapcsolattartás az anyaországgal (<i>Milován Orsolya</i>)	419
5. Demográfia, Kárpátalja népességének etnikai arculata; népesedéspolitika, vándormozgalom, munkaerő migráció	422
5.1. Demográfiai helyzet (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	422
5.2. Demográfiai politika (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	425
5.3. A lakosság nemzeti összetétele (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	427
5.4. A főbb nemzetiségek területi elhelyezkedése (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	431
5.5. A kárpátaljai népesség anyanyelve (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	435
5.6. Migráció (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	438
5.7. Munkaerő (<i>Molnár József, Molnár D. István</i>)	440
6. Etnikai folyamatok Kárpátalján	441
6.1. Kölcsönös egyetértés (<i>Zan Mihajlo</i>)	441
6.2. Nemzeti történelmi emlékezet (<i>Zan Mihajlo</i>)	442
6.3. A nemzetiségi tömegmédiák (<i>Zan Mihajlo</i>)	443
6.4. A Kárpátaljai Nemzeti Kisebbségek Kulturális Központja (<i>Zan Mihajlo</i>)	443

6.5. Nemzeti-kulturális egyesületek (<i>Zan Mihajlo</i>)	444
6.6. A ruszin szeparatizmus (<i>Zan Mihajlo</i>)	446
6.7. A magyar autonomizmus (<i>Zan Mihajlo</i>)	447
7. Kárpátalja politikai szervezetei	447
7.1. Az ukrainai pártrendszer jellemzése (<i>Osztapec Jurij</i>)	449
7.2. Kárpátalja pártstruktúrája (1991–2009) (<i>Osztapec Jurij</i>)	450
7.3. Első szakasz: 1985–1990 (<i>Osztapec Jurij</i>)	453
7.4. Második szakasz: 1990–1995 (<i>Osztapec Jurij</i>)	454
7.5. Harmadik szakasz: 1997–2002 (<i>Osztapec Jurij</i>)	455
7.6. Negyedik szakasz: 2002–2004 (<i>Osztapec Jurij</i>)	456
7.7. Ötödik szakasz: 2005–2009 (<i>Osztapec Jurij</i>)	457
8. Ukrajnai magyar szervezetek	464
8.1. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (<i>Milován Orsolya</i>)	465
8.2. Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (<i>Milován Orsolya</i>)	468
8.3. Az UMDSZ egyes tagszervezetei (<i>Milován Orsolya</i>)	470
8.4. Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (<i>Milován Orsolya</i>)	470
8.5. Önkormányzati társulások (<i>Milován Orsolya</i>)	471
8.6. Szakmai érdekvédelmi szervezetek (<i>Milován Orsolya</i>)	471
9. Kárpátalja oktatásügye: általános helyzetkép	472
9.1. Az ukrán oktatási rendszer (<i>Rozlucka Halina</i>)	472
9.2. Az iskoláskor előtti nevelés (<i>Rozlucka Halina</i>)	474
9.3. Az általános középiskola (<i>Rozlucka Halina</i>)	475
9.4. A technikumi oktatás (<i>Rozlucka Halina</i>)	477
9.5. A felsőfokú oktatás (<i>Rozlucka Halina</i>)	477
10. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás rendszere és néhány aktuális kihívása 2009-ben	480
10.1. Kisebbségi oktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	480
10.2. Demográfiai adottságok mint oktatási kihívások (<i>Papp Z. Attila</i>)	481
10.3. Jogi helyzet (<i>Papp Z. Attila</i>)	484
10.4. Óvodai nevelés és oktatás a szórványban (<i>Papp Z. Attila</i>)	486
10.5. Alap- és középfokú oktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	487
10.6. Felsőoktatás (<i>Papp Z. Attila</i>)	494
11. Felekezetek és egyházak Kárpátalján	499
11.1. Pravoszláv egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	499
11.2. Görög katolikus egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	500
11.3. Római katolikus egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	503
11.4. Református egyház (<i>Kicsera Viktor</i>)	504
11.5. Egyéb felekezetek (<i>Sandor Fegyvir</i>)	505
11.6. Új vallási mozgalmak (<i>Sandor Fegyvir</i>)	506

<i>12. Kultúra, művészet, média</i>	507
12.1. Kultúrpolitika (<i>Oficinszkij Román</i>)	507
12.2. Művelődési intézmények (<i>Oficinszkij Román</i>)	509
12.3. Hivatásos és népművészet (<i>Oficinszkij Román</i>)	511
12.4. Média (<i>Oficinszkij Román</i>)	515
12.5. Irodalom (<i>Ferenc Nagyija</i>)	517
<i>13. Értékfelmutatás, egység és elkülönülés a magyar kultúrában</i>	523
13.1. Új utakon (<i>Penckófer János</i>)	523
13.2. Kultúra- és irodalomszemléleti egység az 1990-es években (<i>Penckófer János</i>)	525
13.3. Kultúra-, közösség- és irodalomszemléleti különbség a 2000-es években (<i>Penckófer János</i>)	530
KRONOLÓGIA 1990–2009 (<i>Osztapec Jurij, Fedinec Csilla</i>)	534
IRODALOM	545

V. fejezet

NYELV ÉS NYELVPOLITIKA A HOSSZÚ 20. SZÁZADBAN

<i>1. A nyelvpolitika fogalma</i>	553
1.1. Mi a nyelvpolitika? (<i>Cserniczkó István, Melnyik Szvitlana</i>)	553
1.2. A nyelvpolitika korszakai a mai Kárpátalja területén a 20. században (<i>Cserniczkó István</i>)	554
1.3. A nyelvek státusa a különböző korszakokban (<i>Cserniczkó István</i>)	555
<i>2. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén 1918-ig</i>	563
2.1. Etnopolitikai folyamatok és az államnyelv kérdése (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	563
2.2. Oktatáspolitikai a millennium jegyében (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	564
2.3. Magyarosító állami törekvések (<i>Fedinec Csilla, Gönczi Andrea</i>)	567
<i>3. Csehszlovákia nyelvpolitikai törekvései (1918–1939)</i>	572
3.1. Nemzetközi-jogi helyzet (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	572
3.2. Kisebbségvédelem, nyelvi jogok és állampolgárság (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	573
3.3. Nyelvi irányzatok (<i>Cserniczkó István, Fedinec Csilla</i>)	579
<i>4. Nyelvpolitika a területi revízió idején (1938–1944)</i>	584
4.1. A Kárpátaljai Kormányzóság lakosságának etnikai összetétele (<i>Cserniczkó István</i>)	584
4.2. Hivatalos kétnyelvűség (<i>Cserniczkó István</i>)	586
4.3. A ruszin nyelv és nyelvtan kérdése (<i>Cserniczkó István</i>)	589

5. <i>A Szovjetunió nyelvpolitikája (1945–1991)</i>	593
5.1. Nyelvpolitika Szovjet-Ukrajnában (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	593
5.2. A szovjet nyelvpolitika kárpátaljai vonatkozásai (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	596
6. <i>A független Ukrajna nyelvpolitikai törekvései</i>	606
6.1. Nyelvi helyzet Ukrajnában (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	606
6.2. Nyelvpolitikai aspektusok (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	609
6.3. A kárpátaljai nyelvi helyzet sajátosságai és nyelvpolitikai vonatkozásai (<i>Csernicskó István, Melnyik Szvitlana</i>)	615
KRONOLÓGIA 1919–2008 (<i>Csernicskó István, Fedinec Csilla</i>)	628
IRODALOM	633
A KÖTET SZERZŐI	639

(ruszinofil, ruszofil és ukranofil) közül a magyar kormányzat egyértelműen a ruszin orientáció támogatása és megerősítése mellett döntött. Az orosz irányzatot türtte, az ukránt pedig tiltotta a magyar nyelvpolitika. Az állam tehát a helyiek helyett döntött a nyelvi kérdésben.

A nyelvpolitikai irány kijelölése mögött Magyarország stratégiai, politikai érdekei húzódtak meg: a magyar politikai törekvések számára előnyös volt egy önálló kis szláv nép, amelynek az orosz és ukrán nemzetudattól eltérő identitása megerősítéséhez szükség volt egy önálló ruszin irodalmi nyelv kialakítására. Ennek érdekében Magyarország erkölcsileg, politikailag és anyagilag is jelentősen támogatta a helyi értelmiségiek ez irányú törekvéseit, elsősorban a Kárpátaljai Tudományos Társaság (KTT) megalapításával.

A Kárpátalján élő más kisebbségek helyzete nem volt kedvező ebben az időszakban. A románok és a szlovákok anyanyelven oktató iskoláit bezárták. A vidék legnagyobb kisebbségének számító (és a 20. század közepére már jelentős részben nyelvileg magyarra vált) zsidó lakosságot a holokauszt során lényegében megsemmisítették.

5. A Szovjetunió nyelvpolitikája (1945–1991)

5.1. Nyelvpolitika Szovjet-Ukrajnában

Szovjet-Ukrajna nyugati részeinek nyelvi helyzete lényegesen különbözött a többi régió helyzetétől. Nyugat-Ukrajna területei csak a 20. század első harmadának végén, közepén kerültek szovjet befolyás alá, a keleti és déli területek nagyobb része viszont már évszázadok óta az orosz, később pedig a szovjet birodalom fennhatósága alá tartoztak.

A Szovjetunió Ukrajnában folytatott nyelvpolitikáját több szempontból elemzik a szakértők. A kutatók többsége – így például Lada Bilanyuk, Aneta Pavlenko – oroszosításként értékeli azt a politikát, amit a szovjet hatalom internacionalista politikaként hirdetett. Larisa Maszenko és mások viszont úgy vélik, hogy a Szovjetunió által folytatott nemzetiségi és nyelvpolitika kimeríti a lingvicizmus és a nyelvi genocídium (angolul: *linguicide*; a latin *lingua* 'nyelv' és *caedo* – 'ölni' szóból) fogalmát.

A lingvicizmus (angolul: *linguicism*) a nyelvi diszkrimináció egyik típusa. Olyan ideológiák, cselekvési módok és struktúrák összefoglaló neve, melyek a nyelvi alapon elkülönülő közösségek közötti egyenlőtlen hatalommegosztást és annak hosszú távú fenntartását segítik elő. A nyelvi genocídium az a gyakorlat, amikor egy nyelv használatát tiltják a mindennapokban, illetve amikor akadályozzák ennek a nyelvnek a megjelenését az iskolai oktatásban. A lingvicizmus és a nyelvi genocídium terminust az ukrán nyelvészetben rendszerint az ukrán nyelvvel kapcsolatos szovjet nyelvpolitika kapcsán szokták emlegetni, de a kisebbségek nyelvének jogi helyzetére is vonatkoztatható. A terminust elsőként Jaroszlav Rudnickij alkalmazta az ukrainai nyelvi helyzet leírására 1967-ben Münchenben megjelent *Language rights and Linguicide* című könyvében.

A szovjet nyelvpolitika egyik jellemző sajátossága volt, hogy hivatalosan, *de jure* a Szovjetunióknak nem volt államnyelve, elvileg minden nemzetiség és nyelv egyenjogú volt. Ám a tagköztársaságokban olyan feltételeket teremtett a központi hatalom, melyek következtében az orosz nyelv politikai, gazdasági, ideológiai és nem utolsósorban hadászati okokból kivételezett helyzetet élvezett. Kezdetben az orosz nyelv vezető szerepét a pártbizottságok ülésein fogalmazták meg. Később azonban, amikor kihirdetésre ke-

rült a népek és nemzetek egy új kategóriában, a szovjet népben való egyesülésének gondolata, az orosz nyelv „a nemzetek közötti érintkezés nyelve” lett. 1961. október 17–31. között került sor a SZKP XXII. kongresszusára, melyen az új pártprogram megfogalmazta a „nemzetek összeolvadása” egységesítő politikáját, ami új lendületet adott az oroszosításnak. Nyikita Hruscsov, az SZKP főtitkára beszédében első ízben jelentette be, hogy a kommunizmus építésének folyamatában minden szovjet nemzet és nemzetiség egy új történelmi kategóriában egyesült, létrehozva a szovjet népet. Ezt a politikát egészen a Szovjetunió széthullásáig következetesen folytatta a kommunista párt. Mihail Gorbacsov, az utolsó szovjet kommunista pártfőtitkár az SZKP XXVII. kongresszusán úgy fogalmazott, hogy a szovjet nép minőségileg új társadalmi és internacionális egységként jelenik meg, melyet közös gazdasági érdekek, ideológia és politikai célok kapcsolnak össze.

Ennek a politikának a hatására az orosz nyelv valóban „a nemzetek közötti érintkezés nyelvénév” vált, betöltötte a *lingua franca* szerepét, melyet tulajdonképpen máig is őriz a posztszovjet térségben. (A *lingua franca* /latin: közvetítő nyelv/ olyan nyelv, melyet a közös anyanyelvvel nem rendelkezők használnak az egymás közötti érintkezésben. A középkori Európában ilyen közvetítő nyelv volt például a latin, s ma a különböző nyelvek nagyon gyakran az angolt használják ekként.) A közvetítő nyelvek használata természetes és szükségszerű a többnyelvű közösségekben, ám az ilyen funkcióban használt orosz nyelv a többi nyelvet veszélyeztette.

A *Szovjetunió Kommunista Pártjának Programja*, amelyet az SZKP XXVII. kongresszusa fogadott el 1985-ben, így ideologizálja meg az orosz nyelv mindenhatóságát: „A jövőben is biztosítani fogjuk a Szovjetunió minden állampolgára számára anyanyelvük szabad fejlesztését és egyenjogú használatát. Ugyanakkor, tekintve, hogy az orosz nyelvet a szovjet emberek önkéntesen elfogadták a nemzetek közötti érintkezés eszközeként, ennek a nyelvnek az elsajátítása a nemzeti nyelv mellett mindenki számára hozzáférhetőbbé teszi a tudomány és a technika, a hazai és a világkultúra eredményeit.” A nyelvek alkotmányosan szavatolt egyenlősége a gyakorlatban azt jelentette, hogy minden nép és nemzetiség számára szavatolt volt a jog az anyanyelv használatára a magánéletben. „A nyelvek egyenlősége nem abban áll, hogy mechanikusan azonos funkcionális kötelezettségekkel terheljük őket” – fejtette ki véleményét K. Hazanarov szovjet kutató. Szerinte „A nyelvek egyenlősége nem más, mint minden nemzeti nyelv számára biztosítani az egyenlő jogi feltételeket a szabad fejlődéshez”. A nyelvek egyenlőségét tehát úgy értelmezték a Szovjetunióban, hogy az orosz nyelv első volt az elvileg egyenlő többi nyelv között, és kivételes helyzetet élvezett. A központi magyarázat szerint az orosz nyelvet az egyenlő nyelvek összességéből a szocializmus építésének és megszilárdításának folyamatában a népek önkéntes kezdeményezése folytán a nemzetek közötti érintkezés eszközeként választották. Ebben a sajátos nyelvi egyenjogúságban a nemzetiségi nyelvek szerepe arra korlátozódott, hogy minden nemzetiséghez eljuttathatók legyenek a központi párt-határozatok, közlemények. A szovjet pártvezetők az orosz nyelvű szovjet emberek második anyanyelvének tekintették. Ez az oroszosító nemzetiség- és nyelvpolitika ahhoz vezetett, hogy Ukrajnában számos kisebbségi közösség és az ukránok egy része számára idővel az orosz már nem a második, hanem az első nyelv lett, és már főleg ezt a nyelvet használták a mindennapokban a családi érintkezésben is.

17. táblázat. Nyelvi asszimilációs folyamatok Ukrajna nemzetiségei körében, népszámlálási adatok alapján (1959–1989)

Nemzetiség	Nemzetisége és anyanyelve azonos (%-ban)				Az 1989. és 1959. évi adatok közötti eltérés (%-ban)
	1959	1970	1979	1989	
Ukrán	93,51	91,42	89,05	87,72	-5,79
Orosz	98,14	98,50	98,64	98,39	0,25
Belarusz	36,78	37,86	35,15	35,50	-1,28
Moldáv	82,99	83,32	79,96	77,97	-5,02
Bolgár	80,79	71,71	68,30	69,54	-11,25
Magyar	98,50	97,76	96,72	95,65	-2,85
Román	84,32	64,52	40,98	62,28	-22,04
Lengyel	18,77	14,92	14,15	12,55	-6,22
Zsidó	16,93	13,15	9,02	7,12	-9,81
Görög	7,91	6,74	8,86	18,53	10,62
Tatár	62,44	57,25	55,86	48,91	-13,53
Gagauz	89,73	89,04	–	79,46	-10,27
Összesen	91,08	89,89	88,46	87,85	-3,23

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 649–650.

A szovjet, illetve a szovjet-ukrán nyelvpolitika nem törvények, hanem elsősorban párt-határozatok formájában, pártvezetők beszédeiben került megfogalmazásra. Az asszimilációs politika legfőbb végrehajtója a gyakorlatban a társadalmi élet minden szegmensét uraló kommunista párt volt. Ennek a politikának a legfőbb iránya az orosz nép és nyelv vezető szerepének megerősítése volt.

Az oroszosítás politikája az oktatást sem hagyta érintetlenül. 1958. november 16-án jelentek meg az SZKP Központi Bizottsága és a Szovjetunió Minisztertanácsának tézisei az iskola és az élet kapcsolatainak erősítéséről és az oktatási rendszer további fejlődéséről. A 19. cikkely alapján a tagköztársaságok nyelveit már nem volt kötelező oktatni az iskolákban. 1959. április 17-én az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsa ennek megfelelően a következőket foglalta törvénybe: „Az Ukrán SZSZK iskoláiban az oktatás a tanulók anyanyelvén folyik. A szülők döntenek arról, milyen tannyelvű iskolába adják gyermekeiket. Megfelelő létszám esetén a szülők kérése alapján a Szovjetunió népeinek egy olyan nyelve is oktatható, mely nem egyezik meg az oktatás nyelvével.” A törvény értelmében az ukrán nyelv oktatása a nem ukrán tannyelvű ukrainai iskolákban nem volt kötelező. S bár a szülők dönthettek arról, milyen nyelven oktató iskolát választanak gyermekük számára, az oroszosító politika közepette a *de jure* létező jogot sokan nem alkalmazták *de facto*, és egyre több ukrainai gyerek tanult orosz nyelven. A helyzet kapcsán Ivan Dzjuba ukrán író úgy véli: az igazi ukránellenes politika nem az, ha megtiltják, hogy ukránul beszéljenek, hanem az, hogy olyan helyzetet teremtenek, hogy az emberek már maguk sem akarják ezt.

Az ukrán tannyelvű iskolák száma folyamatosan csökkent Ukrajnában, az orosz tannyelvű iskolákban pedig fokozatosan csökkentették az ukrán nyelv és irodalom órák

számát. A szülők kérésére ezekben az iskolákban is megszüntethették a köztársaság többségi lakossága nyelvének oktatását. A más tannyelvű (így például a magyar, moldáv és román nyelven oktató) iskolákban egyáltalán nem oktatták az ukrán nyelvet és irodalmat.

A szovjet nyelvpolitika és nyelvi tervezés egyik jellemző sajátossága volt az ukrán nyelv fejlődésébe, szerkezetébe, belső életébe, normáiba való erőszakos beavatkozás. Jurij Seveljov szerint ez a fajta nyelvpolitika az orosz vezetésű szovjet hatalom újítása volt. Korábban a lengyelek (a nyugat-ukrajnai területeken) és a cári Oroszország megelégedett az ukrán nyelvre gyakorolt külső nyomással, használatának tiltásával vagy megnehezítésével. A szovjet rendszer azonban a klasszikus nyelvpolitikai eszközök alkalmazása mellett beleavatkozott a nyelv fejlődésébe is.

Ez az erőszakos beavatkozás a nyelv valamennyi szintjét érintette: a grammatikát, a szókészletet, a terminológiát, de még a helyesírást is. Az első ukrán helyesírási szabályzat 1929-ben jelent meg. A nyelvészeti szakirodalomban gyakran „szkripniki” helyesírásként említik, mert Mikola Szkripnik oktatási népbiztos hagyta jóvá 1928-ban. Kiadását ukrán értelmiségiek hosszú munkája előzte meg, akik igyekeztek egyetlen szabályrendszerben kiegyenlíteni és egységesíteni az ukrán helyesírás különböző szempontjait és megközelítéseit. Vita folyt az etimológiai (szóelemző) és a fonetikus (kiejtés szerinti) írásmód hívei között is. Több ukrán értelmiségi (például Pantelejmon Kulis, Mihajlo Dragomanov és Jevhen Zselehivszkij) saját helyesírási változattal állt elő. Az egyéni javaslatok mellett számot kellett vetni az olyan regionális helyesírási normákkal is, mint például a Dnyepermelléki vagy a galíciai. 1927-ben a Harkivban tartott helyesírási konferenciára hatvannál több helyesírási szabályzattervezet érkezett. A fórumon elfogadták az új szabályzatot, melyet 1929-ben adtak ki, ám ez nem illeszkedett a szovjet nyelvi tervezés és nyelvpolitika terveibe. A szovjet propaganda megbélyegezte az új ukrán helyesírást, azzal vádolta, hogy erőszakosan el akarja távolítani egymástól az ukrán és az orosz nyelvet. 1933-ban új helyesírási szabályzatot adtak ki, mely már nem szolgálta az ukrán és orosz nyelv eltávolítását, illetve melyből száműzték „az ukrán nyelvet a lengyel és cseh burzsoá kultúra felé orientáló nacionalista szabályokat”. A szovjet nyelvpolitika szerint ugyanis csupán az orosz nyelv és kultúra mintája volt kívánatos és előnyös az ukrán nyelvre és helyesíráásra nézve. Az ukrán helyesírásnak az oroszhoz való közelítése ezzel még nem ért véget: 1946-ban, 1961-ben és végül 1990-ben újabb szerkesztésű szabályzatokat adtak ki, melyek mind az oroszhoz közelítették az ukrán helyesírási normákat. A függetlenné válás után első ízben 1993-ban jelent meg ukrán helyesírási szabályzat, mely jelentősen eltért az előző, oroszosított változatoktól, ám nem tért vissza az 1929-es alapmű normáihoz.

A szovjet nyelvpolitika a nyelvi, nyelvészeti kérdésből politikai problémát kreált, melyet ideológiai alapon oldott meg.

5.2. A szovjet nyelvpolitika kárpátaljai vonatkozásai

Amikor Kárpátalja 1945-ben a Szovjetunióhoz tartozó Ukrajna része lett, a szovjet nyelvpolitika fokozatosan kiterjesztésre került az újonnan bekebelezett régióra is. A kárpátaljai nyelvi helyzet azonban több tekintetben is eltért a birodalom más régióiban tapasztalhatótól, hiszen Kárpátalja és Nyugat-Ukrajna akkor vált a szovjet birodalom részévé, amikor

számos népcsoport már hosszú ideje tartó oroszosító hatásnak volt kitéve. Kárpátalján a szovjet nemzetiség- és nyelvpolitika két fő irányban indította el tevékenységét a kezdeti időszakban: az egyik a régió lakosságának többségét alkotó szláv lakosságra, a másik a többi nemzetiségre vonatkozott.

A Kárpátaljával csaknem egyszerre a Szovjetunióhoz csatolt Nyugat-Ukrajnában a helyi lakosság erős ukrán identitása, az ukrán nyelv iránti elkötelezettsége és a független ukrán állam megteremtésére irányuló törekvései okoztak gondot a szovjet politikának. Kárpátalján viszont a helyi szláv lakosok jelentős része nem ukránnak, hanem ruszinnak vallotta magát. Ám a Szovjetunió az összes ukrán föld egy államban való egyesülésével ideologizálta meg a közvélemény előtt Kárpátalja bekebelezését, így sem ebbe a koncepcióba nem illett egy különálló kis keleti szláv nép, sem pedig a szovjet oroszosító politika szándékaival nem esett egybe a ruszin nemzetiség elismerése. Ezért a szovjet hatóságok a ruszin nemzetiség létezését nem ismerték el, különálló identitásuk egyik legfontosabb alapját, a görög katolikus egyházat betiltották, illetve erőszakkal a pravoszláv (ortodox) egyházba olvasztották. Amikor 1947-ben Kárpátalja lakosai szovjet személyi igazolványt (paszportot) kaptak, a „nemzetiség” rovatba az „ukrán” bejegyzés került, és a ruszin etnonima használata pusztán történelmi kategóriává vált. Az 1938 és 1939 között néhány hónapig fennálló Kárpáti Ukrajna elnökét, a ruszinnal szemben az ukrán orientációt hirdető Avgusztin Volosint azonban a szovjet hatóságok a második világháborút követően elfogták, és egy szovjet börtönben lelte halálát.

A szovjet politika a más nemzetiségűekkel szemben is ellenséges volt: a 18 és 55 év közötti magyar és német nemzetiségű férfiakat szovjet lágerekbe deportálták, ahol több ezren vesztették életüket. Ezzel a lépéssel a szovjet rendszer egyrészt megfélemlítette a helyi lakosságot, másrészt csökkentette a magyarok és németek lélekszámát és befolyását a régióban. A kárpátaljai románok nagy részét pedig moldáv nemzetiségűként tartották nyilván. A statisztikai adatokban így ugyanis nem egy szomszédos ország Szovjetunióban élő részeként, hanem az újonnan kialakított Moldáv SZSZK szovjet népének képviselőiként jelentek meg.

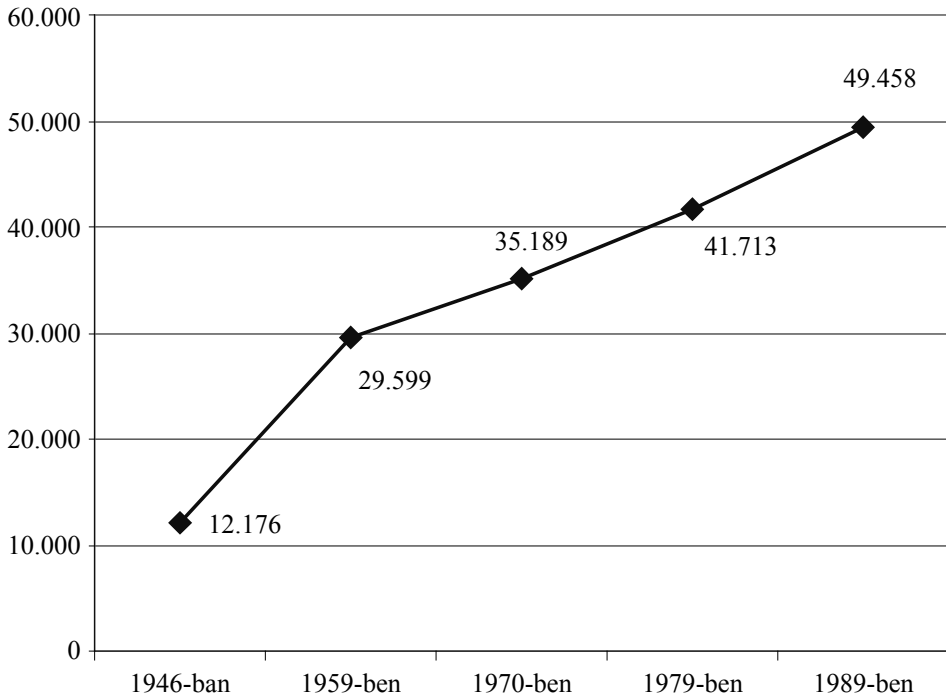
Ugyanakkor a Szovjetunió szerette volna megmutatni a frissen megszerzett területek lakosságának, hogy a világ legdemokratikusabb államának polgáraivá váltak. Ennek érdekében 1946-ban a Legfelsőbb Tanács népképviselőinek megválasztása során a szavazócédulák 79%-át ukrán, 19%-át magyar, 2%-át pedig román nyelven nyomtatták ki. Ám ezt a lépést valószínűleg nem a nemzeti kisebbségek iránti tisztelet jeleként kell értékelnünk, hanem sokkal inkább úgy, mint a szovjet propaganda egyik eszközét.

A Szovjetunióhoz csatolás kezdetétől fogva folyt a küzdelem a „helyi burzsoá nacionalizmus” ellen, ami számos formában jelentkezett (a könyvtárak állományának felülvizsgálata, a szocialista eszmékkel nem összeegyeztethető irodalom megsemmisítése, újságok, könyvkiadók tevékenységének betiltása stb.), és fokozatosan készítette elő a teret az oroszosítás politikájához.

Az oroszosító nyelvpolitika egyik leggyakoribb és hatékony eszköze volt a migrációs politika. 1946. augusztus 15–17-én az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága rendeletet hozott a pártkáderek kinevezéséről. A határozat szerint a pártnak meg kellett erősítenie a harcot az ideológiai fronton, illetve az ellenséges burzsoá-nacionalista ideológia ellen. Ez a határozat, valamint a szovjet rendszer kárpátaljai kiépítése volt az apro-

pója annak, hogy Kárpátaljára tömegesen helyeztek főként orosz és ukrán nemzetiségű pártkádereket, hivatalnokokat, humán értelmiségieket, mérnököket, vasúti tisztviselőket, katonatiszteket stb. Míg 1945 előtt a népszámlálások gyakorlatilag nem mutattak ki orosz nemzetiségű lakosságot a mai Kárpátalja területén, 1946-ban viszont már 12.176, 1959-ben 29.599, 1970-ben 35.189, 1979-ben 41.713, 1989-ben pedig már 49.458 orosz nemzetiségű élt Kárpátalján.

5. ábra. Az orosz nemzetiségűek számának alakulása Kárpátalján 1946 és 1989 között

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 648.

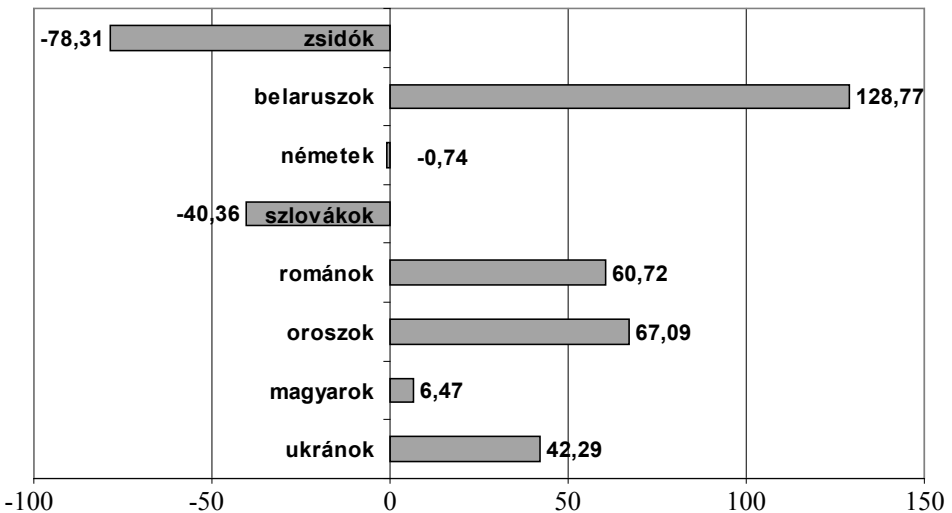
A kárpátaljai lakosság nemzetiségi összetételében végbement változásokat jól szemlélteti az alábbi táblázat és ábra, amely az egyes nemzetiségek számának és arányának változását mutatja be az 1959. és 1989. évi népszámlálások közötti időszakban. Jól látható, hogy az őshonos közösségek közül csak az ukránok és a románok száma nőtt jelentősen, ellenben a magyaroké alig emelkedett, a zsidók és szlovákok száma pedig drasztikusan visszaesett. Ugyanakkor a betelepítési politika következtében hatalmasat nőtt a belaruszok és az oroszok száma. Jelentősen növekedett az ukránok száma is, hiszen a keletről Kárpátaljára telepített lakosság körében meghatározó volt az ukrán nemzetiségűek aránya.

18. táblázat. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 1959 és 1989 között a népszámlálási adatok alapján

	1959		1970		1979		1989	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Ukrán	686.464	74,60	808.131	76,42	898.606	77,75	976.749	78,41
Magyar	146.247	15,89	151.949	14,37	158.446	13,71	155.711	12,50
Orosz	29.599	3,22	35.189	3,33	41.713	3,61	49.458	3,97
Német	3.504	0,38	4.230	0,40	3.746	0,32	3.478	0,28
Román	18.346	1,99	23.454	2,22	27.155	2,35	29.485	2,37
Szlovák	12.289	1,34	10.294	0,97	8.914	0,77	7.329	0,59
Zsidó	12.169	1,32	10.857	1,03	3.848	0,33	2.639	0,21
Cigány	4.970	0,54	5.902	0,56	5.586	0,48	12.131	0,97
Egyéb	6.585	0,72	7.515	0,71	7.745	0,67	8.638	0,69
Összesen	920.173	100,00	1.057.521	100,00	1.155.759	100,00	1.245.618	100,00

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 648.

6. ábra. Néhány kárpátaljai nemzetiség számának változása 1959 és 1989 között (százalékban)

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 648.

A nyelvi helyzet egyik lényeges mutatója az anyanyelv és a nemzetiség megegyezése az egyes közösségeknél. Ha megvizsgáljuk az alábbi táblázatot, láthatjuk, hogy a nagyobb kárpátaljai nemzetiségeket (ukránok, magyarok, románok, oroszok) az anyanyelvükhöz

való ragaszkodás jellemzi. A kisebb közösségek (szlovákok, németek, zsidók, cigányok, belaruszok) körében magasabb a nyelvi asszimiláció mértéke. A legkevésbé a zsidók és a romák ragaszkodnak anyanyelvükhöz, amit egyes kutatók ezen közösségek alacsony társadalmi presztízsével hoznak összefüggésbe.

19. táblázat. A nemzetiség és az anyanyelv egyezése néhány kárpátaljai nemzetiség képviselői körében a népszámlálási adatok alapján, százalékban (1959–1989)

	1959-ben	1970-ben	1979-ben	1989-ben
ukránok	89,37	98,71	98,78	98,44
magyarok	99,18	98,79	97,93	97,22
románok	99,01	96,75	95,71	98,23
oroszek	97,76	97,42	97,36	95,79
cigányok	27,75	21,57	13,90	20,53
szlovákok	61,49	52,03	42,10	34,89
németek	–	–	82,00	74,07
belaruszok	–	–	49,20	45,18
zsidók	–	–	36,80	25,12

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 651.

A következő táblázat a kárpátaljai nyelvi helyzet egyik újabb sajátosságára is rávilágít. A táblázat a különböző nemzetiségek körében mutatja be a magukat ukrán, illetve orosz anyanyelvűnek vallókat. Egyrészt itt is láthatjuk, hogy a kárpátaljaiak ragaszkodnak nemzetiségi nyelvükhöz. Másrészt az is kiderül az adatsorból, hogy ebben a régióban a nyelvi asszimiláció iránya inkább az ukrán felé mutat, miközben országos viszonylatban a nyelvcsereán átesett csoportok az orosz nyelvet részesítik előnyben. Az orosz nyelv irányába történő asszimiláció csak a belaruszokra és a zsidókra jellemző. Előbbiek esetében ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a belarusz nyelvnek alacsony a presztízse a saját csoporton belül. Utóbbiak pedig a közösséget sújtó antiszemitizmus miatt rejtőztek az egész birodalomban a hatalom és a presztízs nyelvének számító orosz nyelv mögé. Érdekes módon a helyi roma lakosság nem az ukrán és az orosz, hanem főként a magyar nyelvet választotta: körükben viszonylag alacsony a két szláv nyelvet anyanyelvként beszélők aránya éppúgy, mint a saját nyelvet anyanyelvként használóké. A kárpátaljai cigányok csaknem kétharmada ugyanis a magyart tekinti anyanyelvűnek. Ez nagy valószínűséggel azért van így, mert a 2001-es census során Kárpátalján nyilvántartott cigányok közel 86%-a azokban a járásokban és városokban élt, ahol a magyarok közel 96%-a: Ungváron, Munkácson, Beregszászon, valamint a Beregszászi, Ungvári, Munkácsi és Nagyszőlősi járásban. A cigányok által is lakott 110 kárpátaljai település közül 48 olyan van, ahol a romák többsége magyar anyanyelvű.

20. táblázat. A magukat ukrán, ill. orosz anyanyelvűnek valló különböző nemzetiségű kárpátaljaiak a népszámlálási adatok alapján, százalékban (1959–1989)

	Ukrán anyanyelvű				Orosz anyanyelvű			
	1959-ben	1970-ben	1979-ben	1989-ben	1959-ben	1970-ben	1979-ben	1989-ben
ukránok	–	–	–	–	0,62	0,61	0,74	0,96
magyarok	0,61	0,92	1,52	2,06	0,10	0,18	0,51	0,64
románok	0,35	0,38	0,47	0,67	0,09	0,08	0,28	0,52
oroszok	1,19	2,27	2,36	3,78	–	–	–	–
cigányok	5,11	4,29	15,10	12,26	0,68	0,56	0,80	0,98
szlovákok	13,96	19,48	28,00	33,22	1,10	2,05	3,80	5,30
németek	–	–	11,70	18,43	–	–	4,70	6,10
belaruszok	–	–	5,70	7,50	–	–	44,90	46,65
zsidók	–	–	9,50	13,83	–	–	40,20	49,53

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІППЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 651.

Mivel a szovjet nyelvpolitika az oroszot a szovjet emberek második anyanyelveként kezelte, nem csodálkozhatunk az alábbi táblázat adatain. Az 1989-es népszámlálás eredményeiből kiderül, hogy – a szlovákok és németek kivételétől eltekintve – valamennyi kisebbségi közösség körében magasabb azoknak az aránya, akik az oroszot beszélik második nyelvként, mint azoké, akik a köztársaság többségi lakosságának nyelvét, az ukránt. Ez nyilván annak a nyelvpolitikai döntésnek az eredménye, mely szerint az ukrán nyelv oktatása csak az ukrán tannyelvű iskolákban volt kötelező. Látható például, hogy azon kárpátaljai kisebbségek esetében, amelyek a szovjet korszakban is rendelkeztek anyanyelven oktató iskolákkal, az ukrán nyelven beszélők aránya csupán töredéke az oroszul beszélőkének: a kárpátaljai magyaroknak csak 13,44%-a, a románoknak pedig mindössze 4,04%-a beszélt ukránul 1989-ben, miközben oroszul előbbieket 42,84%-a, utóbbiak 51,58%-a tudott. Az, hogy a kárpátaljai németek és szlovákok között magasabb az ukránul beszélők aránya, mint azoké, akik beszélik az orosz nyelvet, nyilván annak tudható be, hogy nem voltak anyanyelvükön oktató iskoláik, és főként az ukrán tannyelvű intézményeket választották. Emellett a kárpátaljai németek és szlovákok jelentős része ukrán nyelvi környezetben él, ami segíti a nyelv elsajátítását.

A kárpátaljai nyelvi helyzet tehát jelentősen függött a szovjet hatalomnak az oktatási rendszeren keresztül véghezvitt nyelvpolitikájától. Az oktatási rendszert a központi kormányzat az oroszosítás és az ideológiai nevelés szolgálatába állította. 1950. június 28-án az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságának ülésén elfogadott határozat kritikát fogalmazott meg a nyugat-ukrajnai megyék felé, amiért ott nem megfelelő mértékben közvetítik a szovjet kormány és a kommunista párt szerepét a szocialista építésben. A határozat az ideológiai nevelőmunka megerősítésére szólít fel, s külön kiemeli az apolitizmus, ideológiamentesség, valamint az ukrán burzsoá nacionalizmus és kozmopolitizmus elleni küzdelem fontosságát. A kommunista hatalom ugyanis a nemzeti öntudat mindennemű megjelenését a nacionalista vagy kozmopolita törekvések megnyilvánulásaként értékelte.

21. táblázat. Ukrajna és Kárpátalja lakosságának nyelvtudása 1989-ben: a nyelvet anyanyelvként és második nyelvként szabadon beszélők aránya (százalékban)

	<i>beszéli saját nemzetisége nyelvét</i>		<i>anyanyelvén kívül beszél</i>			
	<i>Ukrajna</i>	<i>Kárpátalja</i>	<i>ukránul</i>		<i>oroszul</i>	
			<i>Ukrajna</i>	<i>Kárpátalja</i>	<i>Ukrajna</i>	<i>Kárpátalja</i>
ukránok	94,75	99,33	–	–	71,72	59,89
magyarok	95,65	97,22	14,43	13,44	44,30	42,84
románok	62,28	98,23	16,90	4,04	53,71	51,58
oroszek	99,61	98,21	34,34	47,89	–	–
cigányok	62,73	20,72	27,65	22,69	56,86	29,34
szlovákok	–	34,86	60,61	61,59	58,42	56,88
németek	23,19	74,07	29,93	63,86	89,93	44,42
belaruszok	48,54	54,55	27,89	29,79	88,70	86,71
zsidók	11,11	25,92	48,54	54,72	97,91	81,85
<i>teljes népesség</i>	<i>93,50</i>	<i>97,34</i>	<i>9,11</i>	<i>4,77</i>	<i>56,42</i>	<i>55,01</i>

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. 648., 652.

Ennek megfelelően fokozatosan csökkentették az ukrán és a más kisebbségi nyelven oktató iskolák számát, emelték viszont az orosz tannyelvű intézményekét. Mivel a helyi román közösséget moldávnak nyilvánították, a helyi román tannyelvű iskolák hivatalosan moldáv tannyelvűek voltak. A román identitást, a nemzetiség Romániához és a román nemzethez fűződő kapcsolatait nem csak ezzel próbálták gyengíteni, hanem azzal is, hogy korábbi latin betűs írásrendszerük helyett a Moldáviában is bevezetett cirill írásmódot oktatták számukra.

Az orosz nyelv terjesztése, az asszimilációs politika céljainak megfelelően az 1950-es években Kárpátalján sorra nyitottak úgynevezett „internacionalista” iskolákat. Az egyik első ilyen intézmény a szinte teljesen magyarok lakta Nagydobrony községben nyílt 1953-ban. Az internacionalista iskolákban két, sőt gyakran három nyelven oktattak: az egyik osztályban a kisebbségi gyerekek anyanyelvén, a másik osztályban rendszerint oroszul folyt az oktatás. Az 1989–1990-es tanévben például Kárpátalján mindössze 50 magyar tannyelvű iskola működött, miközben a magyarul is oktató internacionalista iskolák száma 35 volt. Közülük tizenhétben ukrán és magyar, tizenötben orosz és magyar, háromban pedig ukrán, orosz és magyar nyelven folyt a tanítás. Az ilyen intézmények ukrán vagy orosz tannyelvű osztályaiba is túlnyomórészt magyar gyerekek jártak. Az orosz tannyelvű osztályba járók számára tantárgyként oktatták anyanyelvüket és nemzeti irodalmukat, de ők sem tanultak ukrán nyelvet és irodalmat. Az internacionalista iskolák orosz osztályaiba különböző kedvezményekkel csábították a gyerekeket. A sokszor két váltásban működő iskolákban az orosz nyelven tanuló osztályok kerültek a délelőtti váltásba, ezekben az osztályokban oktattak az iskola legjobb pedagógusai, az ezeket az osztályokat látogató gyerekek előnyt élveztek a pionirtáborokba szóló beutalók kiosztása során is.

Az orosz nyelv kivételezett helyzete az oktatásban jól kimutatható az egy iskolára jutó lakosok számának egymáshoz hasonlítása révén. Az 1959. évi népszámlálási adatok,

illetve az 1957/58-as tanév adatai alapján összeállított alábbi táblázatból kiderül, hogy az oroszok arányaiban sokkal több iskolával rendelkeztek Kárpátalján, mint az ukránok vagy a magyarok.

22. táblázat. A lakosság és az iskolák számának összefüggése Kárpátalján

	<i>Fő</i>	<i>Arányuk az össznépeséghez mérten</i>	<i>Iskolák száma</i>	<i>Középiscolák száma</i>	<i>Az egy iskolára eső lakosok száma</i>
Ukránok	686.464	74,60%	681	96	7.151
Oroszok	29.599	3,22%	21	11	2.691
Magyarok	146.247	15,89%	100	13	11.250

Összeállítva az alábbiak alapján: Левенець Ю. та ін.: *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. – Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. – 412.

Az orosz tannyelvű, valamint az internacionalista iskolák számának növelése mellett jelentős figyelmet fordítottak a hatóságok az orosz nyelv oktatására is. Növelték az óraszámot, az osztályokat kics csoportokra osztották az orosz nyelv és irodalom órákon, a nemzetiségi iskolákban orosz tanítók tanárokat bérpótlékot kaptak, és hangsúlyt fektettek az orosz mint második nyelv oktatása módszertanának kidolgozására és tökéletesítésére.

Az oroszosító nemzetiség- és nyelvpolitika közepette a kárpátaljai nemzeti kisebbségek számára kihívást jelentett nemzeti identitásuk és nyelvük megtartása. Mivel a kommunista diktatúra minden effajta törekvést a nacionalizmus vádjával illetett, ebben a folyamatban kiemelt szerepet kapott a szépirodalom és a kultúra.

1962. augusztus 11-én az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottsága határozatot adott ki az SZKP XXII. kongresszusának határozatai alapján az ideológiai munka megerősítéséről. Eszerint az ideológiai és felvilágosító munka során hangsúlyozni kell a nemzetiségek közötti kapcsolatok erősödését, a szovjet népek közeledésének pozitívumait. A pártszerveknek ugyanakkor határozottan fel kell lépniük a nacionalizmus mindenfajta megnyilvánulása ellen.

A szovjet politika magyar nacionalizmusként értékelte a kárpátaljai magyar értelmiségiek által 1971-ben a megyei pártbizottsághoz és a helyi magyar nyelvű lapok szerkesztőségeihez eljuttatott beadványt is. A beadvány megfogalmazói szót emeltek az anyanyelvi oktatási rendszer fejletlensége ügyében, a kárpátaljai magyar könyvkiadás, valamint a nyelvhasználat terén tapasztalható negatív diszkrimináció ellen, s felvetették egy nemzetiségi érdekvédelmi és kulturális szervezet létrehozásának igényét. „Mert igaz ugyan, hogy az alkotmány szerint a többi szovjet állampolgárral együtt mi is egyenjogúak vagyunk, de mi történik akkor, ha [...] alkotmányos jogainkat és érdekeinket megsértik” – olvasható a dokumentumban. A hatóságok zaklatással, fenyegetésekkel reagáltak a beadványra. 1972 tavaszán azonban újabb beadvány készült, melyet ezerhatszáz aláírással az SZKP Központi Bizottságának címeztek. A dokumentum megfogalmazói ellen eljárások indultak, s a kérések természetesen nem találtak meghallgatásra.

A XXIV. pártkongresszuson Leonid Brezsnyev bejelentette az új történelmi egység: a szovjet nép kialakulását. A pártfőtitkár szavai Kárpátalján is visszhangot kaptak. A helyi magyar nyelvű napilap, a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain 1975 végén, 1976 elején az újság fő-

szerkesztője, Balla László négyrészes cikksorozatot publikált *Szovjet magyarok* címmel, melyben többek között kijelölte a helyi magyar közösség igazodási pontjait is. A szerző szerint a kárpátaljai „szovjet magyaroknak” nem a magyarországi, hanem a moszkvai magyar emigráció kulturális irányvonalát, illetve a szovjet nép kulturális vívmányait kell példaként szemlélnie.

Az oroszosító nyelvpolitika Kárpátalján is beavatkozott a nyelvek belső fejlődésébe. A szovjet hatalom jelentős figyelmet szentelt a földrajzi nevek oroszosításának. A magyar, román és német településneveket 1946-tal kezdődően szlávósították. Így lett például *Nagyszőlősből* *Виноградово*, *Tiszaásványból* *Минеральное*, *Benéből* *Доброселье* stb.

Hasonló lépések révén szlávósították a személyneveket is. A hivatalos okmányokba rendszerint nem *Ilona*, *Erzsébet*, *János*, *Sándor* stb. került bejegyzésre, hanem *Елена*, *Елизавета*, *Иван*, *Александр*. Megváltoztatták a nem szláv nyelvekben szokásos névhasználati és megszólítási formákat is. A magyar, román, német, cigány és szlovák nyelvekben nem tradicionális a három elemű nevek használata. Az orosz nyelvben azonban a nevek három eleműek: a családnévből, az utónévből és az apa utónevéből képzett úgynevezett „otcsesztvo”-ból, az apai névből állnak. Miután 1947-ben a kárpátaljaiak szovjet személyi igazolványt kaptak, a helyi kisebbségiek nevét is ilyen három elemű névformával jegyezték be. Így aztán *Szabó Pálból* (akinek apja *Péter*) és *Kovács Katalinból* (akinek édesapja *István*) *Сабов Павел Петрович*, illetve *Ковач Катерина Степановна* lett. A hatóságok ezeknek a névváltozatoknak a használatát követelték meg a kisebbségektől a nyilvános szóbeli érintkezésben is. A magyar, román, német, cigány és szlovák nyelvben ismeretlen névformával *Иван Александрович*-ként és *Елизавета Павловна*-ként kellett megszólítani a hivatalnokokat, pedagógusokat, a pártszervezetek vezetőit nem csak az orosz, hanem az anyanyelvi beszélgetések során is.

A Szovjetunió ideológiai okokból nem csak az ukrán és a román, hanem a magyar helyesírás szabályozásába is beleavatkozott. A magyar helyesírás szabályai országhatároktól függetlenül egyformán érvényesek valamennyi magyarul író számára. Egy rövid ideig azonban némi eltérés volt a magyarországi és a kárpátaljai magyar helyesírás között. *A magyar helyesírás szabályai* 11. kiadása 1984-ben lépett érvénybe. A bevezetett újítások egyike arról rendelkezett, hogy a *nagy októberi szocialista forradalom* és a *nagy honvédő háború* nem írandó többé nagy kezdőbetűvel. A módosítás háttérében természetesen az ekkorra már enyhülő politikai nyomás állt, de az sem mellékes, hogy a történelmi eseményeket a magyar helyesírási hagyomány szerint nem írjuk nagy kezdőbetűvel. A két említett esemény helyesírása mindaddig kivételnek számított. Kárpátalján azonban még egy ideig kivétel is maradt. A megyei pártbizottság ugyanis nem engedhette, hogy a helyi magyar sajtó áttérjen az új helyesírási szabályzat használatára a fent említett történelmi események nevének esetében. Összeült egy bizottság az Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszéke, a kárpátaljai magyar lapok szerkesztőségei és a kommunista párt területi bizottsága képviselőiből, s úgy döntött, hogy Kárpátalján a *nagy októberi szocialista forradalom* és a *nagy honvédő háború* nagy kezdőbetűt érdemlő, kiemelkedő jelentőségű történelmi esemény volt és marad. A magyarországi és a helyi helyesírási normák között fennálló eme apró különbség azonban hamarosan, külön bizottsági határozat nélkül eltűnt, és helyreállt az egység. Ennek oka, hogy az 1980-as évek végén a kommunista párt hatalma Kárpátalján is csökkent.

Az 1989-es nyelvtörvény elfogadása jelentős fordulatot hozott a régióban folytatott nyelvpolitikában. A szovjet jogrendben először vált a nyelv, a nyelvhasználat rendje a jogalkotás tárgyává. S bár a nyelvtörvény még a szovjet retorika szerint a szovjet népek barátságát emlegeti, rögzíti azt is, hogy az ukrán nyelv államnyelvi státusú a köztársaság területén. A törvény jelentőségét növeli, hogy első ízben fogalmazza meg az ország állampolgárainak nyelvi, nyelvhasználati jogait.

A törvény 2. cikkelye értelmében az USZSZK államnyelve az ukrán. Az orosz a nemzetek közötti érintkezés nyelve marad (4. cikkely). Az 5. cikkely biztosítja a kisebbségek számára anyanyelvük használatának jogát. A törvény a nemzetiségi többségű közigazgatási egységek területén *lehetőséget nyújt* a nemzetiségi nyelv használatára az ukránnal egyenrangúan és párhuzamosan az állami- és pártszervek, a vállalatok, intézmények működésében (3. cikkely).

A nyelvtörvény 25–29. cikkelye szabályozza közvetlenül az oktatás nyelvét. A 25. cikkely értelmében az oktatás nyelvének megválasztása elidegeníthetetlen jog, s az állam garantálja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot. A 26. cikkely az óvodai nevelés nyelveként az ukránt nevezi meg, de megjegyzi, hogy azokon a területen, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek, létrehozhatók olyan óvodák, illetve óvodai csoportok, ahol a nevelés nyelve a kisebbségi nyelv.

A 27. cikkely szerint az iskolai oktatás nyelve az ukrán. Azokon a területeken, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek, létrehozhatók olyan iskolák, illetve iskolai osztályok, ahol az oktatás nyelve a kisebbségi nyelv. Ezen iskolákban/osztályokban is kötelező az államnyelv oktatása. A szakmunkásképző és felsőoktatási intézmények oktatási nyelvét a 28. cikkely határozza meg. Az oktatás nyelveként ez a cikkely is az ukránt nevezi meg, ám a fent említett feltételek fennállása esetén lehetőséget teremt arra, hogy az ukrán mellett a kisebbségek nyelve is az oktatás nyelve legyen. Továbbá lehetőséget nyújt a törvény arra is, hogy a nemzetiségi kádereket képző szakokon olyan csoportokat hozzanak létre, ahol az oktatás nyelve a kisebbségi nyelv. Az ukrán nyelv oktatását ezen csoportokban is biztosítani kell.

A Szovjetunió politikájának központi célja az egységes, társadalmi osztályok és nemzetiségek nélküli szovjet társadalom kialakítása volt. A „szovjet nép” érintkezési nyelveként az oroszot képzelték el. Ennek megfelelően a nyelvpolitika iránya az oroszosítás volt. Az ukránok és a kisebbségek oroszosításának rendelték alá az oktatást és az ideológiai nevelést Kárpátalján is. Az asszimilációs politikát szolgálta az orosz és az ukrán nyelv közötti különbségek fokozatos csökkentése, a nyelvek fejlődésébe való külső beavatkozás is.

Az oroszoknak mint a nemzetek közötti érintkezés nyelvének a használata jelentősen korlátozta a kisebbségi nyelvek használatát a társadalmi élet számos területén. A kisebbségi tannyelvű iskolák, a nemzetiségek nyelvén megjelentett lapok és szépirodalom is elsősorban az ideológiai és internacionalista nevelést szolgálta. A lenini nemzetiségi politika elvei és a nemzetiségi–orosz kétnyelvűség gyakorlata egészen a Szovjetunió széthullásáig szolgálta a „szocializmus építését”. A kárpátaljai ukránok és kisebbségi közösségek azonban a lehetőségek szerint ellenálltak az asszimilációs nyelvpolitikának, és megőrizték nyelvüket és kultúrájukat. Az állami nyelvpolitikában az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény hozott fordulatot. A maig hatályos törvény deklarálja az ukrán államnyelvi státusát, és bizonyos feltételek mellett lehetőséget biztosít a kisebbségi nyelvek használatára.

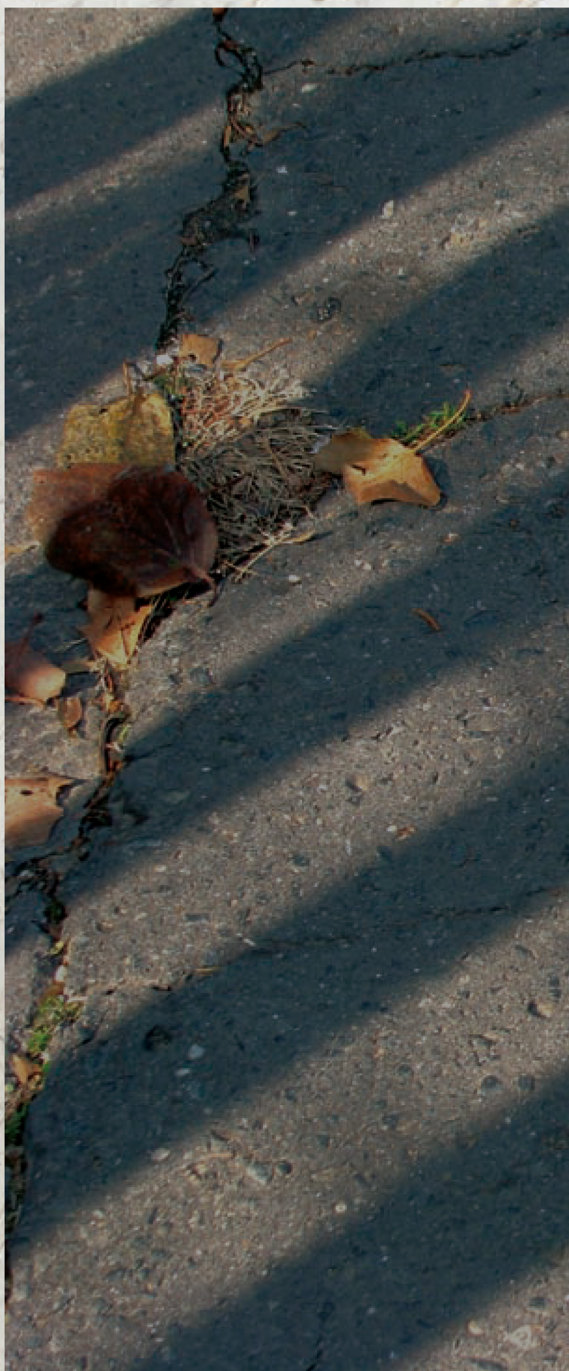
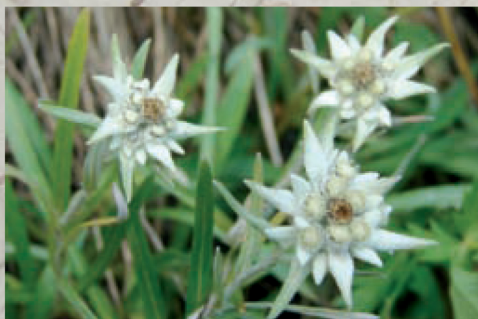
A KÖTET SZERZŐI

- CSERNICSKÓ István, PhD (nyelvtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettese, a Hodinka Antal Intézet igazgatója (Beregszász, Ukrajna)
- FEDINEC Csilla, PhD (neveléstudomány), a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa (Budapest, Magyarország)
- FERENC Nagyija, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Filológiai Kara Ukrán Irodalom Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- GÖNCZI Andrea, PhD (történelemtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelemtudományi Tanszékének docense (Beregszász, Ukrajna)
- KICSERA Viktor, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- LENGYEL Mihajlo, a közgazdaságtudomány doktora, professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Kara Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Tanszékének vezetője (Ungvár, Ukrajna)
- MELNYIK Szvitlana, a filológiai tudományok kandidátusa (nyelvtudomány), a Kijevi Tarasz Sevszenko Nemzeti Egyetem Filológiai Intézetének oktatója (Kijev, Ukrajna)
- MILOVÁN Orsolya, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Politikatudományi Doktori Iskolájának hallgatója, a Nézőpont Intézet elemzője (Budapest, Magyarország)
- MOLNÁR D. István, a Debreceni Egyetem Földtudományok Doktori Iskolájának hallgatója (Debrecen, Magyarország), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi Tanszékének tanára, a Hodinka Antal Intézet fiatal kutatója (Beregszász, Ukrajna)
- MOLNÁR József, PhD (földtudományok), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi Tanszékének megbízott docense (Beregszász, Ukrajna)
- OFICINSZKIJ Román, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének professzora (Ungvár, Ukrajna)
- OSZTAPEC Jurij, a politikatudomány kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Politológia Tanszékének docense, a Társadalomtudományi Kar dékánja, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- PANOV Alen, PhD (történelemtudomány), Ukrajna Nyíregyházi Főkonzulátusának konzulja (Nyíregyháza, Magyarország)
- PAPP Z. Attila, PhD (szociológia), a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos munkatársa (Budapest, Magyarország)
- PENCKÓFER János, PhD (irodalomtudomány), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológiai Tanszékének tanára (Beregszász, Ukrajna)

- ROZLUCKA Halina, a pedagógiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- SANDOR Fegyir, a szociológiai tudományok kandidátusa, docens, az Ungvári Nemzeti Egyetem Földrajz Kara Turizmus Tanszékének vezetője (Ungvár, Ukrajna)
- STARK Tamás, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa (Budapest, Magyarország)
- SZARKA László, a történelemtudomány kandidátusa, a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének tudományos tanácsadója (Budapest, Magyarország), a Selye János Egyetem Tanárképző Karának dékánja (Komárom, Szlovákia)
- SZKIBA Ivanna, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)
- TOKAR Marian, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Politológia Tanszékének docense, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- VEHES Mikola, a történelemtudomány doktora, professzor, az Ungvári Nemzeti Egyetem rektora, a Társadalomtudományi Kar Politológia Tanszékének vezetője, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet igazgatója (Ungvár, Ukrajna)
- VIDNYÁNSZKY István, a történelemtudomány doktora, professzor, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrajna Történelme Intézete világtörténelem és nemzetközi kapcsolatok osztályának vezetője, Ukrajna érdemes tudományos dolgozója (Kijev, Ukrajna)
- ZADOROZSNIJ Volodimir, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Történelem Kara Ukrajna Történelme Tanszékének professzora (Ungvár, Ukrajna)
- ZAN Mihajlo, PhD (történelemtudomány), az Ungvári Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi Kara Politológia Tanszékének docense, a Politikai Regionalizmus Kutatóintézet tudományos főmunkatársa (Ungvár, Ukrajna)
- ZSULKÁNICS Nelja, a történelemtudomány doktora, az Ungvári Nemzeti Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Kara Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Tanszékének docense (Ungvár, Ukrajna)

Budapest, Prága, Pozsony felől – Kárpátalja; Moszkva, Kijev, Lemberg felől – Kárpátontúl. A könyv, amelyet kezében tart az olvasó, magyar és ukrán szakemberek együttes munkájával készült kollektív monográfia, amely egyszerre jelenik meg magyar nyelven Magyarországon és ukránul Ukrajnában, hogy ugyanaz az ismeretanyag hozzáférhetővé váljon mind a magyar, mind pedig az ukrán olvasó számára. Bízunk benne, hogy a továbblépésnek ez egy új, a nemzeti perspektívákon túlmutató, a régió valódi historikumára koncentrált alternatíváját kínálja. Hogy mennyire produktív és követésre méltó ez a fajta megközelítés, arról majd az utánunk következő nemzedékek Kárpátaljával foglalkozó történései döntenek. És persze a két ország és Kárpátalja elfogulatlan történelemképet igénylő olvasói, akik visszaigazolhatják és megerősíthetik szándékaink jogosultságát.

ISBN 978 963 446 596-6

9 789634 465966

Ára: 4500 Ft